

TÜRKİYE'DE KENTSEL HAK SÖYLEMLERİNİN KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİNE
YANSIMALARI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA: ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ
A DISCUSSION ON THE REFLECTIONS OF THE URBAN TRANSFORMATION
PROCESS ON THE DISCOURSES OF URBAN RIGHTS IN TURKEY: THE EXAMPLE OF
ANTALYA PROVINCE

Gökhan KALAĞAN¹, Erdiñç ZEĞREK²

1. Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi
ve Kamu Yönetimi Bölümü,
gkalagan@mehmetakif.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-8296-6316>
2. Doktora Öğrenci, Burdur Mehmet Akif Ersoy
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset
Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı,
ezegrek@hotmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-6081-604X>

Makale Türü Article Type
Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Tarihi Application Date
10.12.2021 12.10.2021

Yayına Kabul Tarihi Admission Date
28.06.2022 06.28.2022

DOI
<https://doi.org/10.30798/makuiibf.1035270>

Öz

Sanayileşme süreci ile birlikte insanlar daha iyi bir yaşam elde edebilmek için kırdan kente göç etmişlerdir. Düzensiz ve plansız gerçekleşen göç hareketleri başta sanayi yoğunluğunun olduğu alanlar olmak üzere şehir merkezlerinde çarpık yapılaşmalara neden olmuştur. Bireylerin yaşam koşullarını kötüleştiren, çevre ve doğaya zararlı bu yapılar birçok sorununda ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Çevre problemlerinin yanı sıra şehir hayatı bu sorunlardan dolayı oldukça etkilenmiştir. Çarpık yapıların kümelenmiş olduğu alanlar aynı etnik kültüre ve sınıfa ait insanların toplanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla kentsel dönüşüm aynı zamanda toplumsal dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Kentsel dönüşüm planlı şehirlerin oluşturulabilmesi için önemli bir araçtır. Fakat uygulama aşamasında şeffaf ve planlı biçimde yürütülmediği takdirde birçok hak kaybına yol açacaktır. Dönüştürülecek alanlarda yaşamlarını sürdüren bireylerin gönül rızaları olmadan atılacak adımlar hak kaybı olarak karşımıza çıkacaktır. Bu sebeplerden dolayı süreç yönetilirken şehir nazım imar planları düzenli biçimde yenilenip, güncellenmelidir. Kentsel dönüşüm uygulanırken toplumun tüm kesimlerinin, aktörlerinin sürece dahil edilerek toplumsal dönüşüm ile birlikte toplumsal memnuniyet sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Kentsel Dönüşüm, Şehir Hakkı, TOKİ, Yerel Yönetim, Çarpık Kentleşme.*

Abstract

With the industrialization process, people migrated from the countryside to the city in order to have a better life. Irregular and unplanned migration movements have caused unplanned settlements in city centers, especially in areas with industrial density. These structures, which worsen the living conditions of individuals and are harmful to the environment and nature, have led to the emergence of many problems. In addition to environmental problems, city life has been greatly affected by these problems. The areas where the distorted structures are clustered have led to the gathering of people belonging to the same ethnic culture and class. Therefore, urban transformation also brings social transformation. Urban transformation is an important tool for the creation of planned cities. However, if it is not carried out in a transparent and planned manner during the implementation, it will cause many loss of rights. The steps to be taken without the consent of the individuals who continue their lives in the areas where the transformation will be implemented will appear as a loss of rights. Therefore, city master development plans should be planned regularly while the process is being managed. While the urban transformation is being implemented, the inclusion of all segments and actors of the society in the process and social satisfaction should be ensured along with the social transformation.

Keywords: *Urban Transformation, Right to the City, TOKİ, Local Government, Unplanned Urbanization*

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

Since the existence of the world, all living things have been striving to meet their most basic right, which is shelter. The desire to have a better life brings about immigration. Individuals migrated to regions with sufficient job opportunities to meet their needs. Migration movements, which initially took place from rural to small cities, later turned to large cities and countries. All living things should have the right to a better life. Therefore, migration movements within the society can be seen as a natural right. However, uncontrolled and unplanned migrations have created bigger problems in cities. Unhealthy living areas have emerged in cities that endanger the lives of all living things. Unhealthy buildings have caused problems in many issues, especially nature and the environment. Areas created by communities belonging to certain ethnic cultures and origins have turned into inaccessible areas for the former owners of the city. Therefore, in addition to environmental and natural damages in cities, the prevention of the transfer of historical areas to future generations has led to destructions such as anarchy problems and deforestation. This situation necessitated those cities be planned more regularly and in line with the needs of all segments of the society. In this context, urban transformation has been seen as a salvation in terms of re-planning of the cities.

Research Questions

There are no binding laws and frameworks on urban rights. Individuals should respect the rights of other individuals in society. In this context, no one should usurp the rights of others for their own benefit in the life of society. How are the rights of the residents of the city protected while the urban transformation projects are implemented to protect the rights of all segments of the society? It is examined what can be done to prevent the loss of rights while the sections that migrated to the city are subjected to transformation.

Literature Review

National and international publications are examined, it is obvious that there are many studies on urban transformation. While some of these studies examine the urban transformation process, some evaluate the right to the city. In this context (Keleş, 2002), the urbanization policy is the most important. Urban transformation also means the transformation of society. Urban renewal is widely applied in order for the society to have a better environment (Özden, 2008). The transformation to be implemented will contribute to the formation of the urban identity (Nalkaya, 2006). Especially the slums established in industrial zones are undergoing extensive transformation. As a result of this renewal, urban renewal emerges (Bayraktar, 2006). Urban transformation practices reveal the concept of the right to the city. This concept is seen as the most fundamental right of the urbanization process (Dur, 2009). Many institutions have a role in the areas to be transformed. Central governments directly support the process through local governments (Özden, 2001). In Turkey, apart from local governments, the central government carries out urban transformation studies through TOKİ (Kara and Plabiyik, 2009). The

extent to which the urban transformation projects implemented in Turkey protect the right to the city is the point that should be emphasized. The projects realized in this context reveal the planned urbanization process. At the same time, environmental problems are decreasing (İşbir, 2005). Urbanization causes the heterogeneous formation of society. The increasing demand for labor has made the formation of planned and organized cities inevitable. In this context, urban transformation projects implemented in Turkey also provide social transformation.

Methodology

While creating the theoretical part of the study, national and international academic publications and documents were examined. Documents and publications were reached as a result of literature review. While addressing the urban transformation studies, the concept of the right to the city was emphasized. Findings were interpreted with data analysis.

Results and Conclusions

All individuals living in the city have various rights. One of these rights is the right to own housing. Individuals who have the right to own housing should not usurp the right of another individual while exercising this right. Unplanned and unhealthy structures built by individuals who later joined the city mean loss of rights for other individuals. The areas where certain segments of the society are clustered should not turn into inaccessible areas for the former residents of the city. Environment, nature and history should be prioritized and urban planning and migration should be carried out in a controlled manner. In this context, it is very important to transform unhealthy and unplanned buildings that pose a problem for the city. Transformation is seen as a tool that ensures the transformation of the society, as well as means re-creating the city. While implementing urban transformation, social justice should be prioritized. The loss of rights of the old and new residents of the city should be nationalized.

1. GİRİŞ

Kent hayatının getirmiş olduğu zorluklar toplumdaki gerginlik ve istemleri arttırmıştır. Günümüzde özellikle plansız sanayileşmenin kent yaşamına olumsuz etkileri olarak ortaya çıkan, kozmopolitik yaşam, kültürel erozyon, trafik sorunları, hava kirliliği, pahalılık gibi kent hayatının zorlukları kentlinin bir takım hak taleplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Lefebvre, sanayileşmenin kent kültürünü yozlaştırdığını ortaya koymaktadır. Sanayileşme ile kentsel sistem olarak adlandırılan kent hayatı parçalanmaktadır. Kent hayatındaki zaman, yerleşik yapılardaki değişiklik (sanayi bölgelerindeki gettolar), kozmopolit insanlar, mesleklere göre ortaya çıkmış olan loncalar, banka finans kapitalizmi gibi birçok yapıya rağmen egemen şehirler kendilerini korumaktadır. Dünyada kentleşme olgusu oldukça hızlı gelişmiştir. Örneğin 1950’li yıllarda Türkiye nüfusunun %85’i kırdaki yaşamaktayken, günümüzde ise %75’i kentlerde yaşamaktadır (Es ve Ateş, 2004; TÜİK,2010). Bu durum kentler açısından çeşitli zorlukları beraberinde getirmiş, sanayileşme ile birlikte kent sayılarında hızlı artışlar ortaya çıkmıştır. Toplum yapılarında örgütlenme, iş bölümü, uzmanlaşma, insan davranışlarındaki kentlere özgü davranışları kentleşme olarak ifade etmekteyiz (Keleş, 2002). Sanayileşme ile toplum yapısında özellikle ekonomik ve kültürel alanlarda büyük değişimler olmuştur. Kent hayatında, kırsal yaşamadan farklı olarak ekonomik kalkınma ön planda yer almaktadır. Sanayileşmenin kentsel yaşama etkileri ile birlikte, ülke ekonomisinde kalkınma hızlanmış üretim faktör ve miktarlarının etkinlikleri değişmiş, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payı artarak, gelir dağılımındaki adaletsizliğin azalması ve istihdam düzeyinin yükselmesi gibi yapısal değişiklikler ortaya çıkmıştır (Kılıç, 2001).

2. KENTSEL HAK SÖYLEMLERİ BAĞLAMINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Kentsel dönüşümün birçok amacı bulunmaktadır. Birinci amaç modern kent yaşamının getirmiş olduğu talep ve isteklerin karşılanması için uygulanmaktadır. İkinci amaç kontrol dışı büyümenin sebep olduğu çarpık yapıları ve ekonomik olarak geri kalmış olan bölgelerin yeniden modern kent yaşamına katılmasını sağlamaktır. Kavram yoğun olarak 1990’lı yıllardan itibaren kullanılmaya başlanılmış, uygulanan proje ile yenilenen bölgenin fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel koşullarını düzeltmeyi amaçlayan çok kapsamlı eylemler olarak tanımlanmıştır (Thomas, 2003).

Kentsel dönüşümün ile gerçekleştirilmek istenen iki hedef bulunmaktadır; Birinci hedef bakımsızlıktan dolayı yıpranmış olan tarihi kentlerin tekrar eski sosyal, kültürel ve ekonomik günlerine ulaştırmayı amaçlamaktır. Dönüşüm ile ulaşılmaya çalışılan ikinci hedef ise özellikle yoğun göç almakta olan büyük sanayi kentlerinin kontrol dışı olarak ortaya çıkmış yapılarını yeniden düzenlemektir. Bu bölgeler şehirlerin kenar bölgeleri olarak adlandırılmakta olup genellikle kayıt dışı olarak inşa edilmiş, nitelsiz ve yasa dışı yerleşimlerdir. Dolayısıyla uygulanan proje ile bu tür bölgelerin yasal ve sağlıklı

yaşama uygun hale dönüştürülmesi amaçlanmaktadır (Nalkaya, 2006). Uygulanan bölgenin öncelikle doğasını değiştirmeyi amaçlayan kentsel dönüşüm kentsel aktörlerin tümünü sürece dahil etmektedir. Bölgede yaşayan halk ile dönüşüm uygulanacak alanın geleceğinde söz hakkı bulunan çevreler sürece dahil olmaktadır. Dönüştürülecek bölgenin kendine has sorunları ve devletin temel işlevsel sorumlulukları ortak paydada buluşmaktadır. Bu kapsamda süreç çeşitli hedef ve özellikler barındırmaktadır (Turok, 2005). Bir başka deyişle kentsel dönüşüm kentin fiziki, ekonomik, sosyal ve kültürel tarzını korumak için uygulanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda en iyiyi içeren yaşam alanları oluşturmak için gerçekleştirilen çalışmaların tümü olarak açıklanabilir.

Kentsel dönüşüm, kentlerin fiziki şartları ve toplumsal sorunlar arasındaki ilişkinin kurulmasını sağlayabilmek için uygulanmaktadır, Zamanın gerisinde kalmış olan kent dokusunun fiziksel değişim sürecini sürekli olarak sağlayabilmek amacı taşımaktadır, Kentsel refah ve toplumsal yaşam kalitesinin yükseltilmesi için oluşturulacak alanlar ile ekonomik başarı elde etmeye çalışılmaktadır. Ayrıca plansız gerçekleşen kentsel büyümeyi engellemek için hedef ve stratejiler ortaya konulacak politik ve toplumsal koşulların gerektirdiği kentsel politikalar oluşturulacaktır (Bayraktar, 2006).

Kentsel dönüşüm çalışmaları açıklanırken iki temel unsurdan söz edilebilir. Bu unsurlar ile arz ve talep arasındaki ilişki ortaya çıkarılmaktadır. Daha açık açıklamak gerekirse arz ve talep yaşamsal koşullara direk bağlıdır (Kurtuluş, 2006). Öncelikle kent sakinlerinin çöküntü haline dönüşmüş olan yaşam alanları ve bölgelerinin sağlıklı yaşam şartları düzeltilmelidir. Düzensiz ve yasadışı olarak ortaya çıkmış bölgeler sağlıklı yapılardan oluşmakta, kozmopolitik / karma bir nüfus profili barındırmaktadır. Bu durum toplumsal şiddeti ortaya çıkarabilmektedir dolayısıyla uygulanacak olan dönüşüm projeleri kentleri daha planlı ve sağlıklı yaşam alanları haline getireceği için toplumsal şiddeti oluşturan öğelerinde ortadan kalkmasına sebep olacaktır. Ayrıca bölgede yaşayan özellikle yoksul kesimlerin daha iyi yaşam şartlarına kavuşmaları ile sınıfsal çatışmaların azalacağı söylenebilir. Ayrıca bir diğer düşünceye göre ise kentler, kentsel kapitalizmin oyun alanı olarak görülmekte, ekonomik ve sosyal birikim ve gelişim alanı olarak değerlendirilmektedir, gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm projeleri ile kentler bu bağlamda da farklılaşacaktır.

2.1. Kentsel Dönüşüm: Kavramsal Tanımlar / Modeller

Kentsel dönüşüm modelleri uygulanacak yer ve bölgenin özelliklerine göre farklı metot ve uygulamalar geliştirmektedir. Toplumun her kesimi sağlıklı ve yaşanabilir bir çevreyi hak etmektedir, ayrıca bu hak ve birikimin gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmalıdır. Kentsel dönüşüm, kentsel yenilenmenin/yenileşmenin yanı sıra daha düzenli şehirleşmeyi sağlayarak toplumun tüm kesimlerinin heterojen biçimde kent içerisinde yerleşmesine imkan tanımaktadır. Dolayısıyla kentsel dönüşüm süreçleri iyi yönetilmeli, süreçlerde belirlenen ve uygulanan modeller kent kimliğine aykırı olmamalıdır. Bu kapsamda; “*Kentsel Yenileme, Kentsel Yeniden Geliştirme, Temizleme, Canlandırma, Kentsel Koruma, İyileştirme, Soylulaştırma ve Kentsel Rönesans*” öne çıkan modeller arasındadır.

2.1.1. Kentsel Yenileme

Düzensiz ve yasadışı şekilde gelişmiş olan kentlerin bir bölümünün tamamen veya belli kısmının ortadan kaldırılarak yeniden imar edilmesidir. Dönüşümün amacı uygulanacak olan bölgede daha sağlıklı yapılaşmanın ve sosyal çevrenin tesisini sağlamaktır. Proje uygulanırken yapıların tamamı veya bir kısmı yıkılıp tekrar sosyal donatı alanları ile imar edilmektedir (Polatve Dostoğlu, 2007). Kentsel yenileme kullanım ömrü tamamlanmış olan tarihi ve ekonomik değeri olmayan, yapılaşma ve iyileşme imkanı taşımayan yapıların yıkılarak yerine yenilerinin inşa edilmesi olarak açıklanabilir (Özden, 2001). Kentsel dönüşüm modelleri arasından, yenileme en çok uygulanan projelerin başında gelmektedir. Yenileme, hızlı gerçekleştirilmesi ve modern yaşam alanlarının oluşturulması bakımından tercih edilmesine karşın oldukça maliyetlidir, bölgenin yıkılıp tekrar yeni baştan imar edilmesi oldukça yüksek ekonomik değer taşımaktadır (Tekeli, 2011).

2.1.2. Kentsel Yeniden Geliştirme

Kentsel yeniden geliştirme metodunda yenileme yöntemindeki gibi komple bir yıkım söz konusu değildir. Bu yöntemle uygulanacak olan alanda kısmi yenileme yapılmaktadır. Yeniden geliştirme, uygulanacak olan yapılar kullanım ömrünü tamamlamış, şehrin alt gelir gruplarının ikamet ettiği konutların yıkılarak yeniden tasarlanmasıdır (Keleş, 1998). Eski yapılardan elde edilmiş olan başta toprak ve malzemeler başka alanlarda değerlendirilebilmektedir. Dönüşüm ile bölge fiziki ölçütlerine kavuşturulmaktadır (Keleş, 2012). Böylece daha önce planlanmış olan nazım imar planları doğrultusunda önceden inşa edilmiş olan alanı istimlak etmek, temizlemek ve yeniden inşa etmek olarak süreç açıklanabilir. Ayrıca bu kapsamda nüfus dağılım süreçleri değişikliğe uğramaktadır. Genellikle yüksek maliyetinden ötürü eleştiri konusu olsa da küçük ölçeklerde sıklıkla kullanılan bir metottur (Özden, 2008).

2.1.3. Temizleme

Kentlerdeki düşük ekonomik gelirli kesimlerin yaşadığı, yaşam koşullar bakımından olumsuzluklar taşıyan, insan sağlığına zararlı yapıların bulunduğu bölgelerde uygulanan yöntemdir. Bu yöntem ile modern kent yaşamına engel teşkil eden yapılar ortadan kaldırılmaktadır. Temizleme yöntemi çöküntüye uğramış olan fiziksel yapıların tümüyle yıkılıp şehir dokusuna uygun biçimde tekrar inşa edilmesidir. Yerel yönetimlerin başvurmuş olduğu metotların başında gelmektedir. Belediyeler kamulaştırma yolu ile aldıkları arazilerdeki yapıları yıkarak yeniden inşa etmektedirler. Fakat bu yöntem başta arazi fiyatlarının yüksekliği olmak üzere mülk sahipleri tarafından açılmış olan davalardan dolayı oldukça zordur. Bu sorunlar nedeniyle çok fazla tercih edilmese de zorunlu durumlar, bu yöntemi uygulamaya mecbur kılmaktadır (Özden, 2008). Dünya genelinde uygulamaları oldukça azdır, Örneğin; İngiltere’de mecburi durumlarda uygulanmaktadır, Amerika’da ise maliyetlerin yüksekliği nedeniyle 1970’de kaldırılmıştır. Türkiye’de ise Küçük Çekmece Kentsel Dönüşüm, Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm projeleri gibi alanlarda uygulanmıştır (Sözer, 2014).

2.1.4. Yeniden Canlandırma

Bu yöntem ekonomik ve sosyal önemini yitirmiş olan yapıların aynı zamanda süreç içerisinde işlevliklerini de yitirdiği anlarda uygulanmaktadır. Gerçekleştirilen uygulamalar ile işlevsizleşen yapılar tekrar kent ihtiyaçlarını karşılar hale dönüşmekte, kentsel ve yapısal olarak büyük kazanım sağlamaktadır (Keleş, 2012). Ayrıca ekonomik değerini ve şehir kimliğini kaybetmemiş yapıların tekrar kazanımı ekonomik israfın önüne geçecektir. Yeniden canlandırma, binaların yıkım maliyetlerini ortadan kaldırdığı gibi, fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik yıpranmışlıkları da engellemekte, geri kazanım sağlamaktadır (Şahin, 2003).

Bu uygulamaya genellikle Avrupa ve Amerika'da oldukça yaygın olarak rastlanılmaktadır. Örneklerde; Elephant ve Castle Projesi ön plana çıkmaktadır. Proje kapsamında alt gelir alanları yenilenmiş, yerel ekonomi canlanmış, sosyal içerme oluşmuş ve toplumsal kazanımlar ortaya çıkmıştır ayrıca bu proje kapsamında tüm paydaşlar, girişimciler, yerel gruplar, STK'lar ve yerel yönetimler bir araya gelmiş, ortak bir eylem planı ortaya koymuşlardır (Göksu, 2010).

2.1.5. Kentsel Koruma

Bu yöntem kentlerin tarihi yapılarını korumak ve bu yapılar etrafındaki düzensiz ve işlevsiz yapıları ortadan kaldırmak için uygulanmaktadır. Özellikle tarihi yapılar etrafında oluşmuş olan gecekondular benzeri yapıların temizlenip kent değerlerinin ön plana çıkarılması hedeflenmekte, nüfus yoğunlaşması, düzensiz ve çarpık yapılaşma önlenmektedir (Polat ve Dostoğlu, 2007). Ayrıca, kentsel koruma ile işlevini yerine getirebilen tarihi yapılar etrafındaki nizamsız ve plansız alanlar ortadan kaldırılarak tarihi ve kültürel değerler ortaya çıkarılmaktadır. Bu bölgelerin gerek turizm kaynaklı ekonomik değer yaratması, gerekse sosyal çevrenin korunmasına katkısı oldukça fazladır. Uygulanan projeler ile kent tarihi, kültürü ve kimliği gelecek kuşaklara, farklı kültür ve medeniyetlere aktarılmaktadır.

2.1.6. İyileştirme

İyileştirme, kelime anlamı bakımından, rehabilitasyon, eski durumunu elde etme, ıslah etme gibi anlamları açıklamakla birlikte, kullanım dışı kalmış alanların, tekrar işlevsel hale dönüştürülmesi, kısmi yenileme ile tekrar kullanıma sunulması şeklinde ifade edilebilir (Yaman, 2011). Proje uygulanacak olan yapıların özgün değerlerinin ve geçmişinin korunarak onarılmasıdır. Türkiye'de özellikle tarihi alanların rehabilitasyon ve restorasyonunda birçok bölgede uygulanmaktadır. Özellikle İstanbul'da gerçekleştirilen, Eyüp Rehabilitasyon Projesi bu yönetime iyi bir örnektir. Proje kapsamında bölgenin potansiyelinin ortaya çıkarılması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir (Kara ve Palabıyık, 2009).

2.1.7. Soylulaştırma

Bu uygulama sınıfsal farklılaşmayı arttırmakla birlikte toplumsal çatışmalara en çok konu alan yöntemdir. Yöntem “*seçkinleştirme*”, “*burjuvalaştırma*” gibi kavramlar ile açıklanabilmektedir. Soylulaştırma ilk olarak Ruth Glass tarafından 1994 yılında Londra’da uygulanmıştır. Bölgedeki işçi yerleşim yerlerine orta ve üst sınıf lüks konutlar inşa edilmesi ile oluşmuştur (Smith, 2006). Bu yöntemin ortaya çıkmasındaki temel sebep sanayi yapılarının değişime uğraması sonucunda üst gelir grubunda çalışan kesimlerin artan talepleri olarak ifade edilmektedir. Ayrıca kent merkezlerindeki artan konut değerleri bu uygulamayı cazip göstermektedir (Dündar, 2003). Soylulaştırma genellikle üç şekilde uygulanmaktadır; Bunlardan ilki bölgeye gelen üst gelir grubunun alt gelir grubunun elindeki alanları alıp alt gelir grubunu uzaklaştırmasıdır. İkinci olarak yapılardaki zorunlu dönüşüm bu duruma zorlamıştır. Üçüncü olarak soylulaştırma ile toplumun farklı kesimleri bir araya gelmiştir (Şen, 2005). Örneğin; Sulukule’de uygulanan projede kendilerine özgü kültürel değerleri olan toplulukların farklı bölgelere göç etmelerine veya apartman hayatına yönlendirilmelerine neden olmuştur. Bu durum yapısal olduğu kadar kültürel tasfiyeyi de ortaya çıkarmıştır. Diğer örnek projeler ise; Balat, Fener, Kuzguncuk, Arnavutköy, Beyoğlu uygulama projeleridir (Budak, 2006).

2.1.8. Kentsel Rönesans

Rönesans uygulaması, kent merkezindeki, sosyal, çevresel ve mekansal sorunlara yol açan sıkıntıların ortadan kaldırılarak bu alanlarda meydana çıkabilecek nüfus kayıplarını ortadan kaldırmak için uygulanmaktadır. Bu kapsamda Avrupa Konseyi 1980’li yıllarda önleyici politikalar geliştirmek ve yaşam standartlarını yükseltmek için Avrupa Kentsel Rönesans kampanyaları uygulamıştır (Budak, 2006). Kentsel Rönesans ile uygulama yapılacak bölgede, kentsel mekanlar, insanlar ve kültürler birlikte değerlendirilerek korunması hedeflenmekte, kentsel yaşam tekrar canlandırılmaktadır (Bal, 2011).

2.2. Kentsel Dönüşüm: Tarihsel Söylem

Kentsel Dönüşüm ilk olarak 19. Yüzyılda Avrupa’da, kentsel büyüme amacı ile bazı alanların yıkılıp tekrar kentsel yenileme yapılarak oluşturulması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu süreçte kamunun liderliği ile yürütülen çalışmalar iki farklı yönde ilerlemiştir. İlk uygulamada İngiltere’de 1851 yılında çıkarılmış olan Konut Kanunu ile kentsel politikalar üretmek istenmiştir, ikincisinde ise 1851-1873 yıllarında Fransa’nın Paris kenti için gelişim alanı açacak olan Haussmann süreçleridir (Gürler, 2003). Avrupa’da gerçekleşen Endüstri Devrimi ile özellikle işçi sınıfının içinde bulunduğu durum iyileştirilerek, işçi topluluklarının sağlıksız ve düzensiz biçimde yaşamış oldukları alanların tekrar düzenlenmesi fikri ortaya atılmış, işçi sınıfının insanlık dışı yaşam koşullarının giderilmesi amaçlanmıştır (Polat ve Dostoğlu, 2007). Sonraki süreçte kentsel dönüşüm fikri dönüşüme uğrayarak, kentsel dönüşüm ile hedeflenen ekonomik ve politik yapı ulusal gelişimden çok küresel bütünleşmeye odaklanmıştır. Dünya genelindeki kentsel dönüşüm süreçlerinde dönemsel farklılıklar göze çarpmaktadır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonucunda büyük ölçüde yıkılan şehirlerin tekrar imarı önem kazanmıştır. Bu süreçte işlevselliğini kaybetmemiş olan binalar tekrar onarılarak, tarihi ve kültürel alanlarda kullanıma kazandırılmış, kullanılamaz halde olanlar ise komple bölgesel olarak yıkılarak tekrar imar edilmiştir. Yeniden yapılandırma çalışmaları sırasında imar planları ve şehirlerin gelecekte ulaşabilecekleri büyüme alanları dikkate alınmıştır (Gürler, 2003). Sanayileşme ile başta Avrupa olmak üzere artan kentleşme oranı zamanla düzensiz ve plansız yapıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Plansız artan şehir nüfusları hızlı kentleşmeyi beraberinde getirmiş, birçok sosyal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunları ortadan kaldırmak için kentsel dönüşüm uygulamaları hayata geçirilmeye başlanmış, planlı ve kontrollü büyüme ile insanlara daha etkin bir çevre oluşturulmak istenmiştir. Sınıfsal toplulukların bir arada yaşadığı heterojen kentliler arasında toplumsal şiddet ve adaletsizlikler önlemeye çalışılmıştır.

2.3. Gelenekselden Modern Topluma Geçiş

Batı Avrupa'da on yedinci yüzyılda başlayan modern dönem on dokuzuncu yüzyılla birlikte dünyanın diğer kesimlerine de yayılmıştır. Modern topluma geçiş sürecini sanayi devrimi başta olmak üzere feodal dönemin sona erip yerine yeni bir toplumsal yapının kurulması desteklemiştir (Mahajan, 2000). Marx, feodal dönemin sona erip modern dönemin başlamasını insanlık için dönüm noktası olan toplumsal dönüşüm şeklinde ifade eder (Marx, 2000). Huntington ise insanlık tarihindeki dönüşümün, M.Ö. 5000 yılında Mezopotamya'da gerçekleştiğini ifade ederek, insanlığın ilkel toplumlardan yerleşik toplumlara geçtiğini belirtmiş ve bu süreci, devrimci süreç olarak adlandırmıştır (Huntington, 2002). Modern dönem öncesini açıklamak için kullanılan geleneksel toplum ile günümüzü açıklamak için kullanılan modern toplum arasındaki farklar toplumsal yaşamın her alanında gözlemlenebilir. Geleneksel toplumlarda, statik, sosyo ekonomik yapılanmalar bulunurken modern toplumlarda ise dinamik, sosyo ekonomik yapılanmalar bulunmaktadır (Frisby, 2004). Ayrıca geleneksel toplumlar statü toplumlariyken, modern toplumlar sözleşme toplumlari olarak ön plana çıkmaktadır (Wirth, 1926).

Modern öncesi dönemlerde bireyin hak ve sorumlulukları ait olunan tabaka ile belirlenmektedir. İktidar anlayışının Tanrı tarafından verildiğini düşünen bu toplumlar sosyal mobilizasyon açısından durağan yapılanmalardır. Genellikle yoğun tarım faaliyetleri bulunan bu toplumlar tabakalara ayrılmışlardır. Sanayi devrimi ile yeni bir ekonomik düzen kurularak üretim mekanizması, piyasa sistemi, emek yoğun üretim yerine fabrikasyon üretim, büyük işletmeler, teknolojik yenilikler ve bu ürünlerin ulaşım ağı oluşturulmuştur (Mokyr, 1989). Sanayi devrimi olarak adlandırılan bu süreçte toplumun tamamının dönüşümü sağlanmıştır. Dönüşüm sadece ekonomi ve üretim ilişkileri ile sınırlı kalmamış, sosyo kültürel ve gündelik yaşamı büyük ölçüde etkisi altına almıştır. Örneğin; geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmış, sanayi devrimi ile ihtiyaç duyulan ekonomik kaygılar aile yapılarının küçülmesine sebep olmuştur. Tarım toplumlarının ihtiyaç duyduğu geniş aileler sanayi devrimi ile kentlere göç ederek, çekirdek aile topluluklarını meydana getirmişlerdir. Ayrıca bu süreç siyaset ve

yönetim modellerinde de değişikliklere sebep olmuş geleneksel cemaatçi yapılar yerlerini modern siyaset düşüncesine bırakmıştır. Modern dönem kentlerinin bir diğer dikkat çeken özellikleri, hızlı nüfus artışlarının ön plana çıkmasıdır. Örneğin; Büyük Britanya’nın nüfusu 1831’de 16,5 Milyona ulaşmıştır (Ashton, 1948). Taze ürün elde etme imkanı, teknolojik gelişmeler hastalıklara karşı direnç kazanmak, sağlık alanındaki gelişmeler, temiz su kaynakları, konutların modern ve temiz ortamlar sağlaması, çocuk ve yetişkin ölüm oranlarını düşürerek, nüfus artışlarına sebep olmuştur.

2.4. Kentleşme Sürecine Giden Yol

Kentsel dönüşümü etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bu sürece neden olan sorunların başında, düzensiz gerçekleşen, göç ön plana çıkmaktadır. Zamanla kırdaki iş olanaklarının azalmasıyla insanların daha rahat yaşama arzusu büyük kentlere göç etmesine sebep olmuştur. Bu durum kentlerde sağlıksız ve kontrolsüz yapıların ortaya çıkmasına neden olmuş, bu yapıların sağlıklı hale dönüştürülmesi arzusu kentsel dönüşümü zorunlu kılmıştır. Kır / kent ayrımında dikkat çeken bir diğer kavram “kentleşme”dir. Kentleşme, genel olarak kentte yaşayan halkı ifade etmekle birlikte, demografik hareketleri de kapsamaktadır. Kentlerde dünyaya gelen her bebek kent için olumlu kaydedilirken, ölüm ile kaybolan her can kent için kayıp olarak değerlendirilmektedir.

Bir başka deyişle kentleşme iş gücünü kırsaldan alarak, tarım istihdamının azalıp farklı disiplinlerde iş gücü için kentlere taşınan insanları ifade eder. Bu nüfus hareketleri kent kültürü oluşumunda katkı sağladığı gibi, kent içinde farklı sorunlara sebebiyet vermektedir. Örneğin, kent içerisinde aynı etnik kültüre mensup insan topluluklarının oluşturdukları yerleşkeler kimi zaman diğer kültür ve etnik yapıya mensup kişiler için sorun teşkil edebilmektedir. Dışlanma, anarşi, idari yapıya başkaldırma, yoksulluk, sanayileşmenin meydana getirmiş olduğu çevre zararları, trafik yoğunluğu, sera gazı salınımının artması gibi birçok konu bu açıdan incelenebilmektedir. Kırdan ise yoksulluk, emeğin karşılığının alınmaması dışında kent yaşamında belirtilen sorunların büyük bir kısmı bulunmamaktadır.

2.4.1. Sanayileşme ve Kentsel Yaşam

Sanayi devrimi kentleşme açısından dönüm noktası olarak görülmektedir. Sanayileşme ile kentlerde hızlı ve kontrollü olmayan büyüme meydana gelmiştir. Sanayi bölgelerinde meslek farklılıklar ve işçi gruplarına göre nüfus hareketleri ortaya çıkmıştır. Kentlerdeki iş alanlarının fazlalaşması kırsaldan kente göçü hızlandırmıştır. Ayrıca sanayi devrimi küçük zanaat gruplarında teknik ve makineleşmeye giden yolun önünü açmıştır. Artan işgücünün kent içerisindeki barınma ihtiyaçları yetersiz kalınca fabrika yakınlarında işçi mahalleri oluşmuştur. Bu yapılar genellikle sağlıksız gecekondular olarak tabir edilen tarzlarda inşa edilmiştir. Sonraki süreçte ise artan konut ihtiyacı kentlerde yaşayan bireyleri sahibi oldukları konutların odalarını kiralama gibi nedenlere itmiştir. Böylece sağlıksız barınma ve yaşam tarzları ortaya çıkmıştır (Uğurlu, 2010).

Sanayi öncesi dönem kentleri daha kapalı, sosyal mobiliteye dayalı, cinsiyetçi ve dar kapsamlı iş bölümü görülmektedir. Kentlerde yaşayan halkların statüleri doğuştan veya ekonomik güçlerine göre edinilmiş olup eğitime sadece belirli bir zümre katılabilmektedir. Bu durum sanayi sonrası dönemde değişikliğe uğramış, eğitim her birey için temel hak olarak görülmüştür. Bu yaklaşım ile zenginde, fakirde eğitim olanaklarından yararlanabilmiştir. İş hayatında bireylerin terfi ve ödüllendirilmeleri bireyin başarılarına bağlı olarak gelişmiştir. Dolayısıyla sanayi kentleri daha önceki süreçten farklı bir yaklaşımla karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşme birçok alan üzerinde etkili olmuş bunlar başta ekonomik yaşam, sosyal hayat, kültürel ve siyasi değişimler olarak ön plana çıkmıştır (Erkan, 2010).

Sosyal ve kültürel açıdan gelişmiş olmak kentlerin sanayileşme oranı ile ortaya koyulmaktadır. Sanayileşme ile gelirin büyük bir bölümünün üretime dayalı ürünlerden ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu durum sanayileşme sürecini tamamlayamamış olan toplumların ekonomik ve kültürel alanlarda geri kalmasına neden olmuştur. Ekonomisi güçlü olan kentler gerek şehirleşme gerekse ortak kent kültürünün oluşmasına katkı sağlamışlardır. Ayrıca sanayileşmiş kentlerde tarımsal faaliyetler azaldığı için tarıma dayalı ekonomi bulunmamakta, tarımın gayri safi milli hasıla içerisindeki oranı oldukça düşük kalmaktadır. Yurt dışına satışlar ağırlıklı olarak sanayi ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış alımlar ise genellikle mamule dönüşecek hammadde ve tarımsal ürünlerdir. Bu durum az gelişmiş olan ülkelerin gelişimini tamamlayabilmesi için sanayileşmeye ihtiyaçları bulunduğu tezini ortaya çıkarmaktadır.

2.4.2. Kır - Kent Farklılaşması

Kentsel ve kırsal alanların tanımı her ülke ve toplum için farklılık göstermektedir. Genel olarak “*Kır*” olarak adlandırılan bölgeler nüfus yoğunluğunun daha az olduğu, ekonominin daha çok tarımsal ürünlerden sağlandığı, toplumsal yaşamın daha kapalı olduğu bölgelerdir (Urry, 1999). Dolayısıyla düşük nüfus yoğunluğu ve tarımsal ekonomi kırdaki ilk öne çıkan parametrelerdir. Türk Dil Kurumu göre kırsal; “*Az insanın barındığı daha çok kır durumunda olan yer*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 1998).

Günümüzde kentler büyüklüklerine bakılmaksızın idari yapılarına göre ayrıştırılmıştır. Köyler tarım alanları olduğu gibi kentler ise nüfus yoğunluğunun fazla olduğu iş kollarının ve idari yönetim birimlerini barındıran alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentler hizmet sınırlarında gerçekleştirilen hizmet ve üretim alanlarına göre birbirinden ayrılmaktadır (İsbir, 2005). Geçmiş dönemlerde kentler tanımlanırken kale ve surları ile korunaklı bölgeler aklımıza gelirken günümüzde ise kentler, içerisinde yürütülen ekonomik ve kültürel faaliyetler, nüfus yoğunluğu, etnik yapılar ile ön plana çıkmaktadır (Topal, 2004). Kentler günümüzde insanların doğaya olan yerleşme amacını daha ileri boyuta taşıyan sanatsal, kültürel, siyasal, ekonomik bakımdan da eski kentlere göre gelişim sağlamıştır (Özer, 2004). Dolayısıyla her bilim dalı ayrı ölçütler kullanarak kenti tanımlamaya çalışmıştır. Kent tanımını

yaparken; “*Kendine özgü işgücü barındıran, belirli nüfus yoğunluğuna sahip, toplumsal örgütü ve yerleşik kültürü bulunan alan*” olarak tanımlayabiliriz (Sencer, 1979).

2.4.3. Kent Felsefesi Bağlamında Modern Kentin Ortaya Çıkışı

Modern dönem ile birlikte ticaret ve sanayi devrimindeki gelişmeler toprağa bağlı bireyleri ortadan kaldırmış, dönemin kendine özgü örgütlenmesi olan siyasi, ekonomik, kültürel bakımdan anlayış ve yaşamları farklı bireyleri ortaya çıkarmıştır. Bu bireylerin yaşamsal beklentileri modern kentlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Hvattum ve Hermansen, 2004). Lees’e göre, kentlerin batı düşüncelerinde özgürlük mekanları olarak görülmesi antik döneme kadar uzanmakla birlikte asıl kapitalizme geçiş süreci ile oluşan hızlı kentleşme süreci özgürleştirici kent kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Lees, 2004). Dolayısıyla Lees’e göre modern kentler özgür toplum ve bireylerin yaşayacağı ön önemli alanlardır.

Sanayileşme sonucu toplumsal yaşam tarzı yeni siyaset teorilerini ortaya çıkarmış, kent hayatının medeniliğin merkezi olduğu tezini savunmuştur. Özellikle iktisadi gelişmeler, kültürel ve ahlak boyutlarında değerlendirilmiş olup modernliği medenilik olarak yorumlamışlardır. Modern kentler insanların zihni ataletten kurtulmalarına, sanat ve bilimde ilerlemelerine neden olmuştur (Hume, 1985). Üretim, medenilik ve toplumsal refahın en üst seviyeye ulaştığı mekan modern kentler olarak karşımıza çıkmaktadır. Voltaire’e göre modern kentler aynı zamanda erdeminde mekanlarıdır. Hume’a göre, modern kent, siyasi düşüncede modernlik ve medenilik arasında kurulan ilişkilerin var olduğu yapılarıdır. Sanatın ilerlemesi ile insanlar daha sosyal hale dönüşürler, bilimin ilerlemesi ve daha fazla sohbet etme imkanları bulmaları ile daha önceki toplumlara has olan yalnızlık ve cehalet duygularından kurtulmalarına sebep olmuştur.

Modern kent, siyasi, moral, bilimsel ve kültürel alanda toplumun ilerlemesinin en önemli kaynağı olarak görülmekte, aynı zamanda entelektüel aydınlanmada / ilerlemede büyük rol üstlenmektedir. Eğitim, öğretim, bilgi alışverişi, seküler bilim kurumları aracılığı ile evrenselliğin yükselişi, modern kentler aracılığı ile gerçekleşmektedir (Amin ve Thrift, 2004). İktisadi refahın yükselmesi ile bireyin temel ihtiyaçlarını kolay karşılaması bireyin zihni gelişimine yönelmesine neden olmaktadır. Modern kentlerde yaşayan farklı etnik köken ve kültüre ait insanlar nedeniyle, bireyler çoğulcu düşünceyi daha kolay benimseyip, uygulamaya geçirmişlerdir. Kentle birlikte felsefi düşünce kendine yer bulmuş, demokrasiyi geliştirmiştir. Kent yöneticileri görev ve icraatları hakkında kent soylularının yanı sıra, filozofların da bu konulardaki düşünce ve tecrübelerinden faydalanmışlardır. Kent yöneticilerinin, kent ve dünya üzerindeki gelişmeleri, filozof gözü ile değerlendirmeleri kent sakinlerini daha adil yönetmelerine imkan tanımış, yöneticiler, daha adil nasıl olunur, kent sakinleri daha ferah daha mutlu nasıl yaşarlar gibi soruların cevaplarını aramışlardır (Platon, 1999).

Tarih boyunca kentler, çevresel ve mimari özelliklerin yanı sıra, adalet, politika ve sanatsal bakımdan da felsefeye bağlı olarak gelişmişlerdir, dolayısıyla kent ve felsefe ilişkisi hep içi içe yer

almıştır. Kentlerin gelişimine bakıldığında, başlangıçta alışveriş için bir araya gelmiş olan topluluklar sonraki dönemlerde farklı dil ve kültürlerin sentezine dönüşmüşlerdir. Ayrıca toplumsal yaşamda, ticari anlaşmalar, sözleşmeler ve hukuksal metinlerin yazılı hale gelmesi de bu dönemde gerçekleşmiş, özellikle yazının bulunması ile birlikte hukuk, sanat, ahlak ve kültürel yapılarda değişimler meydana gelmiş, yeni kavramlar oluşturulmuştur. (Platon, 2000).

2.4.4. Hak Temelli Kentsel Dönüşüm

Kent geçmişi, gelecek kuşaklara aktaran en önemli araçlardan biridir. Yazılı, sözlü ve mimari kültür, kent aracılığı ile gelecek nesillere aktarılmaktadır. Özellikle Sanayi devrimi sonrasında kentlere yoğun göç hareketleri başlamıştır. Kırdaki yetersiz ve tarıma dayalı olan ekonomi bu süreci hızlandırmıştır. Artan nüfus yoğunluğu ile toplumda kentleşme oranı artmış, şehirli olarak adlandırılan kesim ortaya çıkmıştır. Başlangıçta, kısa vadeli olarak belirli ekonomik güce ulaşıldıktan sonra tekrar kıra dönmeyi amaçlayan göç edenler zamanla kent hayatına alışarak, yerleşik hayata geçmişlerdir. Teknolojinin hızlı ilerleyişi kültürler arasındaki iletişimi hızlandırmış, toplumların başka kültürlerin değerlerini benimsemelerinin önünü açmıştır. Kırdaki daha kapalı bir toplum yapısı varken kent hayatında daha açık bir toplum yapısı meydana gelmiştir. Temel hak ve özgürlükler merkezi idare tarafından güvence altına alınmıştır. Bilgiye ve merkezi idareye ulaşım daha kolay olduğu için toplumsal davranış biçimleri değişime uğramıştır. Toplumun her kesimi kent hayatına uyum sağlamış kentte belirli görev ve sorumluluklar üstlenmiştir. Eğitimin toplumun her kesimine ulaştırılması ile bireylerin yönetim yapılarında görev alabilmelerinin önü açılmıştır. Dolayısıyla kentleşme toplumsal gelişimi destekleyen bir yapı olarak karşımıza çıkmıştır. Fakat kentleşme sürecine hazırlıksız olan bölgelerde gerçekleştirilen nüfus hareketleri sorunları beraberinde getirmiştir. Gerekli alt yapı ihtiyaçlarını tamamlamayan kentlerde başta gecekondulaşma, yoksulluk gibi olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Dönemsel olarak, kentleşme süreci ile birlikte kentsel hak kavramı ortaya çıkmıştır. Kentli olmak bireyin kamusal hizmetlerden bireysel veya toplu olarak faydalanmasına sebep olmuş, kentsel haklar, bireyin devlete karşı korunduğu birinci kuşak haklar olarak kabul edilmiştir. Bu hakların başında temel haklar olan eğitim, sağlık ve iş güvencesi gibi haklar gelmektedir. Bu hakların sağlanabilmesi kentsel bütünleşmeyi hızlandıracaktır (Dur, 2009).

Kent hakkı ile temel haklara sahip olmanın yansısı, kent sakinlerinin yönetimde söz sahibi olmaları da gerekmektedir. Kent yönetiminde söz sahibi olabilmek için birey kent yönetimine katılmalıdır. Kent sakinlerinin periyodik dönemlerde gerçekleştirilen seçimler dışında da yönetime her an katılabilmeleri kenti benimsemelerini kolaylaştıracaktır (Kaya, vd., 2008). Kentli olmanın bir diğer önemli unsuru ise barınma olanaklarının sağlanabilmesi için konut hakkının tanınmasıdır. İnsanların barınma, soğuktan ve sıcaktan korunma, uyuma, yemek yapma, yıkanma gibi temel gereksinimlerini karşılamaları için konut hakkı önemli bir haktır. (Keleş, 1998). Konut bireylere yeterli yaşam ve faaliyet alanları sağlamalı, konut hakkı temel insan hakkı olarak görülmelidir.

Kentsel dönüşüm projeleri toplumsal çevrenin kalkınmasına ve her bireyin sağlıklı yaşam alanına kavuşmasına olanak sağlamaktadır. Özellikle sanayileşme dönemi ile birlikte büyük kentler etrafında artan nüfus yoğunlukları çarpık yapılaşmaların oluşmasına neden olmuştur. Bu durum kentlerde başta sağlıksız çevre olmak üzere birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Her birey sağlıklı bir sosyal ve fiziki bir çevrede yaşam hakkına sahip olmalıdır. Kentsel dönüşüm yapı dönüşümü olduğu gibi toplumsal dönüşümü de gerçekleştirmektedir. Toplumun heterojen biçimde kentlere yayılması, eşit hak ve olanaklara ulaşmalarının sağlanması kentsel dönüşüm projeleri ile gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda kent hakkı bakımından kentsel dönüşüm, daha önceki kent sahiplerinin haklarını da korumaktadır. Kentsel dönüşüm süreçleri plansız ve düzensiz bir biçimde gerçekleştirildiğinde, bölgede yaşayan kesimlerin hak kayıplarına yol açacak kent ve konut haklarını ihlal edecektir. Dolayısıyla hak temelli kentsel dönüşüm politikaları titizlikle planlanıp toplumun tüm paydaşlarının katılacağı kamusal politikalar üretmeli / uygulamalıdır.

Tarih boyu insanlar daha güzel ve iyi bir yaşam için kırdan kente göç etmişlerdir. Kırdaki yetersiz iş olanakları büyük kentleri cazip kılmıştır. Başlangıçta kırdan kente gerçekleşen göç hareketleri daha sonraki süreçte kentten kente göçe evrilmiştir. Artan göç hareketleri kentlerin kontrolü dışında gerçekleşmiş, bu plansız hareketler kentlerin daha önceki sakinlerinin yaşamlarının, konfor alanlarının negatif olarak etkilenmesine neden olmuştur. Kente göç eden kesim başta doğal alanlar, tarihi mekanlar, kent merkezi olmak üzere kentin en önemli alanlarını işgal etmişlerdir. Bu durum sadece plansız yapılaşma olarak karşımıza çıkmamış aynı zamanda kentte aynı etnik köken ve kültüre ait insanların aynı bölgelerde kümelenmesine sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla bu toplulukların ortak hareket etmeleri, kentin daha önceki sakinleri bakımından sorun ve risk teşkil etmiştir. Başta doğayı korumak ve kenti daha işlevsel bir mekana dönüştürebilmek için kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirilmiştir.

Kentsel dönüşüm projeleri kentlinin hakkının korunması bakımından önemli projeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat proje gerçekleştirilirken uygulanan yöntemler kentin eski sakinlerinin hakkını korurken kimi zaman ise dönüşüme maruz kalan kesimlerde hak kayıpları meydana getirmektedir. Planlı ve rızaya dayalı uygulanmayan projeler kentlinin önüne daha büyük sorunlar olarak dönmektedir. Dönüşüm uygulanacak olan alanda yaşayan kesimler iş ve kent yaşamları kısıtlanmadan kentin yapısına uygun biçimde konumlandırılmalıdırlar. Kentsel dönüşüm projelerinin önceliği daha yaşanabilir sağlıklı kentler ortaya çıkarmak ve kentlinin daha huzurlu olanlarda yaşamasına imkân sağlamaktır. Bu kapsamda gerçekleştirilen projeler tüm canlılara daha güzel ortam sağlanabilmesini hedeflemelidir.

3. TÜRKİYE’DE HAK TEMELLİ KENTSEL DÖNÜŞÜM: SÜREÇ VE AKTÖRLER

Türkiye’de kentsel dönüşümün amacı artan kentsel nüfusun meydana getirmiş olduğu çarpık yapılaşmanın ortadan kaldırılıp kent dokusunun yenilenmesi ihtiyacıdır. Özellikle sanayi bölgelerinde

artan nüfus yoğunlukları kentsel dönüşümü zorunlu kılan başlıca nedenlerdir. Avrupa ve Türkiye'deki kentsel dönüşüm birtakım farklılıklar göstermektedir. Avrupa'da kentlerin yenilenmesi hedeflenirken, Türkiye'de gecekondular gibi çarpık yapıların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Fakat daha sonraki süreçte sanayi alanlarının çoğalmasında ve bu alanların kentlere kaymasıyla insanların daha iyi yaşam şartlarına kavuşma isteklerinden dolayı kırdan kente göç hareketleri başlamıştır. Kırdan plansız bir şekilde gelen bireylerin kentlerdeki konut ihtiyaçlarının yetersiz kalması, bu kişilerin gecekondular tarzındaki yapılaşmalara yönelmelerine neden olmuş, başta çarpık kentleşme, sağlıksız yapılaşma olmak üzere birçok sorun kent yaşamına eklenmiştir.

3.1. Tarihsel Süreç

Kırdan kente olan düzensiz göçler kentlerde kontrolsüz ve sağlıksız yapıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kırdaki yetersiz olanaklar insanların şehirlerde yaşam alanı oluşturmalarına sebebiyet vermiştir. Eğitim, sağlık, barınma, iş güvenliği gibi temel ihtiyaçların kırdaki yetersizliği kırdan kente göçü hızlandırmıştır. Sanayileşme ile birlikte kırdaki yaşayan bireylerin daha iyi yaşam olanaklarına kavuşma isteği kentlerde kontrolsüz nüfus yoğunluklarının oluşmasına sebep olmuş, sağlıksız, çarpık yapılar ortaya çıkmıştır. Başlangıçta ülke nüfus oranı az olduğu için bu yapılaşmalar fazla göze çarpmamakla birlikte 1990'lı yıllara gelindiğinde bu yapılaşma hat safhaya ulaşmıştır. Gecekondular olarak adlandırılan bu yapılaşma türü kentsel yapı, sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel anlamda sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kentlerdeki çarpık yapıları ortadan kaldırabilmek, kentsel yapılaşmanın seyrini belirlemek, gecekondulaşmayı önlemek ve dar gelirli vatandaşlara konut sağlayabilmek için 1994 yılında Toplu Konut İdaresi (TOKİ) kurulmuştur. TOKİ'nin kurulması ile birlikte kentsel dönüşüm çalışmaları hızlanmıştır. 2000'li yıllara kadar gecekondulaşmayı önlemek olarak faaliyetlerine devam eden TOKİ gecekondulaşmayı önlemede yetersiz kaldığı için, 2985 ve 4966 sayılı kanunlar ile yetkileri tekrar oluşturulmuş görev ve yetki alanları genişletilmiştir. 2012 yılında çıkarılan 6306 sayılı Afet Yasası ile kentsel dönüşüm faaliyetleri yerel yönetimler kontrolünde ve merkezi yönetim güdümünde devam ettirilmiştir (Özden, 2008).

Türkiye'de yürütülen kentsel dönüşüm projeleri ağırlıklı olarak kentsel yenileme olarak uygulanmaktadır. Bu kapsamda ilk proje 2004 yılında çıkarılan "*Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi*"dir (Şen, 2005). Belediye kanununda değişikliği ön gören 5393 sayılı kanun ile bu süreç devam ettirilmiş, 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı "*Büyükşehir belediye kanunu*", 2005 yılında çıkarılan "*5366 sayılı kanunla Yıpranan Kent Dokularının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun*", 2006 yılında çıkarılan "*Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı*" ile kentsel dönüşüm süreçlerinin hukuki zemini oluşturulmuştur.

Türkiye'de dünyadaki benzerleri örnek alınarak kentsel dönüşüm faaliyetleri yürütülmüş, başta sanayi bölgeleri olmak üzere çarpık yapılaşmaların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Fakat sonraki süreçte özellikle 1999 depreminin ardından riskli yapıların dönüşümü ön plana çıkmış, Van'da 2011

yılında meydana gelen deprem sonrasında ise riskli yapıların yıkılmasına yönelik çalışmalar ülke geneline yayılmıştır. Bu kapsamda 31 Mayıs 2012 tarihinde 6306 sayılı Afet yasası çıkarılarak, kentsel dönüşüm Afet yasası ile bütünleşmiştir. Bu dönemde Türkiye’deki kentsel dönüşüm projelerinin baş aktörü TOKİ olmuştur.

3.2. Kentsel Aktörler

Türkiye’de kentsel dönüşümün yasal çerçevesi merkezi yönetim tarafından oluşturulmuştur. Merkezi yönetimin düzenleyici ve denetleyici olmasının yanısıra bizzat projelerin uygulayıcısı olduğu da görülmektedir. Başta TOKİ olmak üzere Çevre ve Orman Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığına oldukça fazla yetkiler verilmiştir. Bu yetkiler sonucunda yerel yönetimler, sürece sadece uyum sağladığı projelerin uygulayıcısı olarak katılabilmektedir. 2004 tarihli 5162 sayılı yasa ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın yetkilerini TOKİ’ye devretmesi ile TOKİ sürecin en büyük aktörü haline gelmiştir (Tekeli, 2011).

3.2.1. Kentsel Dönüşümde Merkezi Yönetim: TOKİ Uygulamaları

Türkiye’nin 1945 sonrası yaşamış olduğu yoğun nüfus artışı ve kentleşme oranının artması konut ihtiyacının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu ihtiyacı karşılamak için 1984 yılında Genel İdare dışında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Başkanlığa 2985 Toplu Konut Kanunu ile özerk fon oluşturulmuştur. TOKİ 1983 – 2002 yılları arasında kooperatif kredileri vermiştir. Bu kapsamda 940 bin konuta kredi desteği sağlamış, 43 bin 145 konutu ise kendi inşa etmiştir. 1993 yılında çıkarılan yasa ile Toplu Konut Fonu Genel Bütçeye dahil edilmiş bu durum TOKİ’nin kaynaklarının oldukça azalmasına ve bütçe ödeneklerine bağımlı olmasına neden olmuştur. TOKİ 2003 yılında planlı kentleşme ve konut atağı projesi başlatmıştır. TOKİ’nin kuruluş amaçlarından biriside özellikle Türkiye’nin maruz kaldığı gecekondu sorununu çözmektir, kurum 2003 yılından itibaren kentsel dönüşüm çalışmalarında görev yapabilmesi konusunda yetkilendirilmiş, hükümet ve yerel yönetimlerin iş birliği konusunda en önemli kurumlardan biri haline gelmiştir (Bayraktar, 2006).

TOKİ’nin başlıca görevleri 2003 tarihli 4966 sayılı ve 2985 sayılı Kanunla şu şekilde belirtilmiştir.

“●*Konut üretmek için şirketler kurmak ve kurulmuş olan şirketlere katılmak*

●*Ferdi veya toplu kredi imkanları sunmak. Bu kapsamda köy mimarisine uygun konut üretmek, gecekondulaşmayı önlemek, tarihi dokuyu ön plana çıkarmak, yöresel mimarinin korunması için krediler vermek ve bu kredilere faiz süspansiyonu yapmak.*

●*Yurtiçi veya yurtdışında direk veya iştirakler aracılığı ile proje üretmek konut, altyapı, sosyal donatı alanı oluşturmak.*

●*Merkeze kar sağlayacak projeler geliştirmek.*

●Doğal afet meydana gelen bölgelerde konut, alt yapı, sosyal donatı alanlarını tekrar inşa etmektir.”

Bunların dışında TOKİ tarafından dar gelirli vatandaşlara barınma ihtiyaçlarını karşılamaları için toplu konut projeleri yürütülmektedir. 28309 sayılı resmi gazetede yayınlanan 6306 sayılı Afet yasası TOKİ'nin çalışmalarını ağırlıklı olarak kentsel dönüşüm projelerine yöneltmiş, bu kapsamda TOKİ tarafından birçok proje yürürlüğe girmiştir. TOKİ uygulamaları ile tabloda görüleceği üzere 540216 sosyal konut oluşturulmuştur.

Tablo 2. Sosyal Konut Uygulamaları Dağılımı

	Sayı	%
Dar ve Orta Gelir Grubu	256.619	40,57
Alt-Yoksul Gelir Grubu	145.014	22,92
Gecekondu Dönüşüm	95.312	15,07
Afet Konutu Uygulaması	37.613	5,95
Tarım Köy Uygulaması	5.658	0,89
TOP. SOSYAL KONUT	540.216	85,40
Kaynak Geliştirme(TOKİ)	19.279	3,05
Kay. Gel.(E.G.Y.O+EPPY)	73.107	11,57
TOP. KAYNAK GELİŞTİR	92.386	14,60
TOPLAM	632.602	
Değerlendirme aşamasındakiler	2.708	
Tarih almış İhaleler	5.898	
GENEL TOPLAM	641.208	
Plan. Aşama. Konut Sayısı	271.851	
Aralık İhaleleri Konut Sayısı	1.547	
01.01.2014-15.12.2014 Konut Uyg.	23.954	

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Toplu Konut İdaresi

TOKİ uygulamalarının %85’ni sosyal konutlar oluştururken kaynak geliştirme konusunda da çalışmalar gerçekleştirilmiş, toplamda 641208 proje TOKİ tarafından hayata geçirilmiştir. Ayrıca TOKİ tarafından okul, spor tesisi, sağlık binaları, camii, kamu hizmet binaları inşa edilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Donatı Uygulamaları

	TOKİ	Protokol	Toplam
Okul	535	442	975 21.909 derslik
Üniversite	-	14	14
Spor Salonu	528	458	986
Yurt Pansiyon	4	162	166 57.852 kapasite
Hastane	-	266	266 (266’sı Sağlık Bak. Protokolü)
Sağlık Ocağı	91	4	95
Ticaret Merk.	513	-	513
Kütüphane	42	-	42
Cami	507	-	507
Kamu Hiz.Bin		144	144
Stadyum		18	18
Sevgi Evi, Engelsiz Yaşam Merkezi, Huzurevi, Eczane, Karakol, Askeri Hizmet Binaları, Halk Eğitimi Merkezi, Kültür Merkezi, Toplum Merkezi, Sanayi Sitelerindeki İşyeri Sayısı, Uygulama Oteli ile birlikte tüm sosyal donatıların toplamı.			6.663
01.01.2014 - 15.12.2014 Sosyal Donatı Uygulamaları			1.426

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Toplu Konut İdaresi

TOKİ çalışmaları incelendiğinde 19 yıllık süreçte 975 okul, 14 üniversite, 162 öğrenci yurdu, 507 cami, 42 kütüphane, 91 sağlık ocağı, 513 ticaret merkezi inşa edilmiştir. Bu uygulamalar dışında TOKİ tarafından çevresel iyileştirme, dar gelirli gruba 65-87 metrekare konutlar için finansman desteği gibi birçok proje uygulanmıştır. Ayrıca 47 milyon metrekare yeşil alan düzenlemesi, 17 milyon adet ağaç dikiminin yanı sıra 900000 kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır. TOKİ dışında kentsel dönüşüm sürecinin bir diğer aktörü ise yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimler başta TOKİ uygulamalarına sağlamış oldukları destekler olmak üzere kentsel dönüşümde önemli rol oynamışlardır.

3.2.2. Kentsel Dönüşümde Yerel Yönetimler

Türkiye’de uygulanan kentsel dönüşüm projelerini kurgulayan, denetleyen ve sistemi oluşturan merkezi yönetimdir, fakat bu projelerin uygulama kısmında ise yerel yönetimler başlıca rol üstlenmekte özellikle belediyeler ön plana çıkmaktadır. Belediyeler aracılığı ile halk ve idare arasında kurulan güçlü iletişim kentsel dönüşümün daha etkin, benimsenir olmasını sağlamış, özellikle Büyükşehir belediyelerinin yetkileri bu kapsamda artırılmıştır (Tekeli, 2011). Kentsel dönüşüm çalışmaları için çıkarılmış olan 1580 sayılı kanun hükümleri yeniden düzenlenmiş özellikle toplu konut yapımı için arazi temini, ilgili kurumların koordinasyonu gibi konularda yerel yönetimlerin hukuki yetkiler artırılmıştır. Böylece belediyeler kentsel dönüşümde daha fazla söz sahibi ve bürokrasi engelinden daha uzak hale dönüşmüşlerdir.

Yerel yönetimler kentsel dönüşüm çalışmalarında oldukça büyük öneme sahiptirler. Kentsel dönüşüm süreçlerinin daha hızlı ve doğru ilerlemesi için her türlü yasal zeminle belediyelerin önleri açılmıştır. Son dönemlerde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde daha yenilikçi, modern ve işlevsel yapılar ortaya çıkmış, süreçlerin tüm aşamalarında yerel yönetimler daha aktif ve belirleyici hale gelmişlerdir.

3.3. Türkiye’de Kentsel Haklar

Türkiye’de kentsel haklar, eğitim, sağlık, iş güvenliği, konut edinme, sağlıklı sosyal çevre ve doğada yaşam hakkı gibi temel haklar arasında sayılmaktadır. Bu noktada kentsel dönüşüm projeleri bu haklara erişim için bir araç olmaktadır. Örneğin dönüşüm projeleri ile bölge ihtiyaçları doğrultusunda okul, ibadethane, sağlık merkezi, sosyal donatı alanları gibi pek çok konu kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirilmiş, kentli hakları güvence altına alınmıştır.

Başta TOKİ projeleri olmak üzere, tüm kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasında merkezi ve yerel yönetimlerin tüm aktörlerinin payı ve katkısı bulunmaktadır. Türkiye’deki kentsel dönüşüm projeleri kentsel hak temelli olmaktan öte, genel olarak kırdan kente göç eden insanların oluşturduğu düzensiz nüfus artışlarından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’deki kentsel dönüşüm projelerinin önceliği kentsel hakları korumanın ötesinde başta gecekondular ve çarpık yapılaşmayı ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Güçlü ve kentsel dönüşüm sürecini destekleyecek merkezi hükümetler sürecin daha hızlı ve bürokratik engellemelere kapılmadan ilerlemesine sağlayacak, kentsel hakların hayata geçmesinde büyük rol oynayacaklardır.

4. ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ

Türkiye’nin önde gelen turizm kenti olan Antalya 20591 km²’lik alanda bulunmaktadır. Kentte 5 merkez belediyesi olmak üzere 14 ilçe belediyesi bağlı olarak faaliyet yürütmektedir. Kent dünya konumu açısından 36° 53 kuzey enlemleri ile 30° 42 doğu boylamlarında yer almaktadır. Kent haritasını incelediğimizde Akdeniz bandına kurulduğu görülmektedir. Antalya 1950 yılına kadar göç veren iller arasında iken daha sonraki süreç ile göç alan konumuna gelmiştir. Kentin cazibe merkezine dönüşmesindeki önemli nedenlerin başında tarım alanlarının çoğalması ile tarıma dayalı ticaret merkezi haline dönüşmesidir. Kırdan kente göçün artması sonucunda Antalya merkezinin nüfusu artmıştır. Hükümet politikaları ile desteklenen turizm hareketleri sonucunda 1980’li yıllarda cazibesi artmıştır. Artan yerli ve yabancı nüfus sonucunda birçok alanda sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Başta kent alanlarının işlevsiz ve kontrolsüz kullanılması sonucunda kentte istenilmeyen ve kent sakinlerinin yaşamlarını kısıtlayan yapılar meydana gelmiştir. Bu yapılar nazım imar planları dışında kontrolsüz olarak imar edilmiştir. Belirli etnik köken ve kültüre ait kesimler bu bölgelerde kümelenmiştir. Kentler buldukları bölgelerin adeta birer aynası konumundadır. Dolayısıyla kentlerde genel yapıların tüm güzelliklerini ve sorunlarını bulmak mümkündür (Keleş, 2009).

4.1. Kentsel Sorunların Nedenleri

Kentsel sorunların birçok nedeni bulunmaktadır. Zamanında dikkate alınmayan, görmezden gelinen sorunlar kısa ve orta vadede kentlinin karşısına büyük sorunlar olarak çıkmaktadır. Özellikle Antalya, başta turizm işgücünde yoğun göç alan bir il konumundadır, dolayısıyla kentsel planlama süreçlerinde bu konu daha fazla ön planda tutulmalıdır.

4.1.2. Kent Politikaları

Türkiye’deki kentsel politikaların uygulanmasındaki temel sorun ortaya konulan kamusal politikaların kapsamlı ve ileriye dönük olmayıp, 10 veya 15 yıllık kısa ve orta vadeli süreçleri kapsamalıdır. Oysaki kentsel planlamalar yapılırken kent kapsamlı biçimde incelenmeli ve kentin gelecek vizyonu ve yapısı hakkında tespitler ortaya konulmalıdır. Bu kapsamda Avrupa Birliği tarafından 24 Mayıs 2007 tarihinde kabul edilen “*Sürdürülebilir Avrupa Kentleri Şartında*” kentsel politikalar üretilirken dikkat edilmesi gereken hususlar şu şekilde sıralanmıştır;

“Bütünleşik kentsel kalkınma politikası yaklaşımından daha fazla yarar sağlamak, Kaliteli kamu alanları yaratmak ve korumak, Alt yapı kanallarını iyileştirmek ve enerji verimliliğini arttırmak, Eğitim konusunda aktif yenilikçi politika izlemek, Kentlerin bütünselliği içinde dezavantajlı bölgelere özel yararlar sağlamak, Kentsel kalite değerlerini ortaya çıkaracak stratejiler geliştirmek, Yerel iş gücü pazar politikalarını ve yerel ekonomiyi güçlendirmek, Gençler ve çocukların eğitimi ve formasyonu için aktif politikalar oluşturmak, Performansı yüksek bir ulaşım sisteminin kurulmasının sağlanması” (Kayır, 2007).

Kent planlamaları yapılırken kent sakinlerinin görüşlerinin alınması, paydaşlardan biri olarak görülmesi, hayata geçirilecek projelerin benimsenmesi ve sosyal maliyetlerinin azaltılması bakımından önemli bir konudur.

4.1.3. Kentsel Dinamikler

Kentsel alanlardaki nüfus yoğunlukları temel ihtiyaçların daha fazla olmasına sebep olmakta bunların karşılanmasında ise kentsel dinamiklere daha fazla görev düşmektedir. Antalya turizm kaynaklı olmak üzere ülke içerisinden olduğu gibi ülke dışından da birçok etnik kültüre ev sahipliği yapmaktadır. Günümüzde Antalya’da yaklaşık 200 bin yabancı vatandaş sürekli ikamet etmektedir. Bu kişiler kentte arsa, ev ve işyeri gibi yatırımlar gerçekleştirmiştir. Gerek ülke içinden gelen yerli turist, gerekse ülke dışından gelen milyonlarca yabancı turist ekonomik bakımdan kent dinamiğinin temel unsurunu oluşturmaktadır. Ayrıca kentte sosyo-kültürel kapsamda birçok bale, opera, tiyatro, uluslararası konferans gibi etkinlikler düzenlenmekte, kenti bir dünya markası haline getirmektedir.

4.1.4. Ekonomik Dinamikler

Antalya kentinin ekonomik dinamiklerinin başında tarımsal faaliyetler ve turizm gelmektedir. Dünya kentlerinin hemen hemen hepsinde olduğu gibi kentlerin vazgeçilmezi ticarettir. Sanayi, turizmden sonra gelen temel ekonomik faaliyettir. Özellikle Döşeme altı ilçesinde bulunun organize

sanayi bölgeleri birçok fabrikayı bünyesinde barındırmaktadır. Kente her yıl yerli ve yabancı olmak üzere yaklaşık dokuz milyon turist gelmektedir. Tarih boyunca Antalya Liman kenti olarak görülmüş olmasına karşın günümüzde bu özelliğini tam olarak kullanamamaktadır. Kent limanının aktif kullanımı kent ekonomisi kadar ülke ekonomisi içinde ciddi katkı oluşturacaktır (Keleş, 2008).

4.1.5.Coğrafi Unsurlar

Kent planlamalarında orta ve uzun vadeli vizyon belirlenirken, şehrin coğrafi konumu göz ardı edilmemeli, kent kaynakları, kentin konumu, iklimi, jeolojik yapısı, toprak kaynağı, tarihsel gelişimi, eski yapısı, kent nüfusu, konut alanları, istihdam alanları başlıca dikkat edilmesi gereken konulardır (Keleş,2008).

4.2. Antalya İlinin Sorunları

Kentin sorunlarının başında ulaşım ve gecekondulu sorunu gelmektedir. Ulaşım kent içi olduğu gibi kent dışı bağlantı açısından da önemlidir. Kentin sağlıklı biçimde planlanmamış olması kentteki yolların yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. Bunun yanısıra gecekondulu sorunu her geçen gün büyüyerek artmaktadır. Antalya 1975 ve 1980’li yıllarda göç kaynaklı yoğun bir kentleşme yaşamıştır. Özellikle 1990-2000 yılları arasında kentsel nüfusu en çok artan il olmuştur. Bu dönem aralığında kentleşme oranı %43 artış sağlamıştır (Keleş, 1998). Dolayısıyla kontrolsüz gerçekleşen kentleşme sonucunda ruhsatsız yapılar ortaya çıkmış gecekondulaşma artmıştır. Bu durum kent yaşamı kadar kentin doğasını ve çevresel unsurlarını tehdit etmektedir

4.2.1. Ulaşım Sorunu

Antalya ilinin en önemlilerinden bir diğeri kent merkezinde yaşanan ulaşım problemidir. Doğu ve batı ulaşım aksının kuvvetsiz olması bu problemi tetiklemektedir. Doğu yönü Serik, Manavgat, Alanya ve Mersin’e bağlanmaktadır. Batı yönü ise Burdur, Isparta gibi kentlere ulaşımı sağlamaktadır. Her iki aksta özellikle turizm sezonunda oldukça fazla ulaşım sorunu oluşmaktadır.

Kent içindeki plansız yapılaşma ise şehir içi trafik ve ulaşım sorununun sebebini oluşturmaktadır. Başta resmi kurumların kent içinde yoğunlaşması trafiğin daha fazla sıkışmasına sebep olmaktadır. Antalya içinde gerçekleşecek olan yeni ulaşım ağları problemlerin giderilmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu kapsamda kentsel dönüşüm projeleri yeni ulaşım alanlarının açılmasına olanak sağlayacaktır (Keleş,2008).

4.2.2. Gecekondulu Sorunu

Kentin özellikle 1950 ve 1980 yıllarında hızlı biçimde göç alması kentte plansız yapıların oluşmasına neden olmuştur. Özellikle kent merkezinde ortaya çıkan gecekondulaşma sonucunda kent yaşamında sorunlar meydana gelmiştir. Merkezi hükümet tarafından desteklenen turizm hareketi sonucunda kırdan kente göç akımı olduğu gibi Türkiye’nin başka illerinden de göç almıştır. Bu durum

karşısında kontrolsüz gerçekleşen göç insanların barınma ihtiyaçlarını karşılamaları için kendilerinin çözüm arayışına girmelerine neden olmuştur. Barınma ihtiyaçlarını karşılayabilmek için özellikle kent merkezlerine sağlıksız çevre ve doğaya tehdit oluşturan yapılar inşa etmişlerdir. Özellikle 1980 yılından sonra, yıllık 3500-5000 adet ruhsatsız yapı ortaya çıkmıştır (Güçlü, 2007). Bu durum Antalya kentini en fazla gecekondular barındıran il konumuna getirmiştir. Başlangıçta fabrika alanlarının yakınlarına inşa edilmiş olan gecekondular daha sonraki süreçte kent merkezlerine hatta tarihi alanların içlerine kaymıştır. Birçok tarihi kent alanları gecekondulaşma nedeni ile yağmalanmış ve zarar görmüştür. Tarihi alanlar dışında kamu alanları da gecekondulaşmadan nasibini almıştır. Artan plansız yapılaşma kentin daha önceki sakinlerinin kentte sorun yaşamamasına sebep olmuştur. Kente sonradan göç eden kesim kentin belirli bölgelerinde etnik ve kültürel olarak kümelenmiştir. Bu durum kent hakkı kapsamında hak kayıpları meydana getirmiştir. Kent yönetimleri başta bu hak kayıplarını önlemek için kentsel dönüşüm projelerini hayata geçirmiştir.

4.3. Antalya’da Kentsel Dönüşüm Projeleri

Antalya’nın tarihi çok eski dönemlere uzanmaktadır. Tarih boyunca önemli ticaret ve liman kenti olmuştur. Kentin bu cazibesi kente artan ilgiyi kaçınılmaz kılmıştır. Başka illerde yaşanan işsizlik gibi sorunlar Antalya ilini ön plana çıkararak cazibe merkezi haline getirmiştir. Bu kapsamda gerçekleşen plansız göç hareketleri sonucunda ortaya çıkmış olan yapılar kent gelişimine engel olmuştur. Kent yönetimi bu sorunları ortadan kaldırmak için kentsel dönüşüm projeleri uygulamıştır. Uygulanan projeler sonucunda plansız olarak yapılmış olan gecekondular yıkılmış, bu alanlar meydan, yeşil alan, kültür ve sanat alanları olarak yeniden imar edilmiştir. Başta “*Cumhuriyet Meydanı*” olmak üzere “*Kaleiçi ve Yat Limanı*” projeleri bu dönüşümün ilk uygulandığı alanlardır.

4.3.1. Cumhuriyet Meydanı Projesi

Cumhuriyet Meydanı projesi Antalya Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanmıştır. Belediye tarafından gerçekleştirilen en önemli proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Meydan düzenlenmesi yapılmadan önce bölge görüntü kirliliği, trafik yoğunluğu ve alanların boşa harcanması gibi birçok konuda sorun oluşturmaktadır. Proje kapsamında yıkımı gerçekleştirilen nizamsız yapılar kentin rahatlamasına ve kent meydanına kavuşmasını sağlamıştır. Ayrıca bölgede başta trafik yoğunluğu olmak üzere birçok sorun ortadan kalkmıştır. Proje gerçekleşmeden önce bu bölgede bulunan sağlıksız yapılar ve kümelenmiş olan topluluklar şehrin farklı bölgelerine dağıtılmıştır.

4.3.2. Kaleiçi ve Yat Limanı Projesi

Kaleiçi turistlerin yoğun ilgi gösterdiği alanların başında gelmektedir. Tarihi yapılarının yanı sıra içinde tarihi yat limanını barındırması yerli ve yabancı turistlerin ilgi göstermesine neden olmaktadır. Bu yüksek turizm potansiyeli ise özellikle bu bölgeye yoğun ve plansız bir göç akımına sebep olmaktadır. Tarihi alanlar içerisine yapılan plansız ve dokuya aykırı yapılar bölgenin işlevselliğini

ve turizm cazibesini kaybettirme riski ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda başta Büyükşehir Belediyesi ve Antalya Valiliği koordinasyonunda bölgenin yeniden ıslahı için proje başlatılmıştır. Uygulanan proje kapsamında şehrin bu en önemli tarihi ve turistik alanında inşa edilmiş olan sağlıklı yapılar ortadan kaldırılmıştır. Tarihi alanlar korunduğu gibi bölgeye sonradan yerleşmiş olan farklı kesimlerin uzaklaştırılması sonucunda bölge turistler açısından daha güvenli bir hale gelmiş, bölgeye artan ziyaret sonucunda kent ekonomisi olumlu anlamda etkilenmiştir.

5. SONUÇ

Yüzyıllardır insanlar daha iyi bir yaşam elde edebilmek için göç etmiştir. Başlangıçta kırdan kente gerçekleşen göç hareketleri zamanla farklı kentlere ve ülkelere yönelmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte bu alanlara yakın bölgelere nüfus yığılmaları meydana gelmiştir. Bu yığılmalar başta merkezi hükümet ve yerel yönetimlerin kontrolü dışında gerçekleştiği için plansız ve nizamsız yasadışı yapılar inşa edilmiş, buralarda ikamet edenler başta olmak üzere bölgenin tüm sakinleri için sorun haline teşkil eder hale gelmiştir. Şehrin bu kısımlarındaki yapıların sağlıklı görünümünün yanı sıra sosyal hayat ve doğa büyük zarar görmektedir. Ayrıca kent güvenliği bakımından da bu bölgeler yüksek risk taşımakta, zamanla kolluk kuvvetleri dışında diğer kent sakinlerinin ulaşamadığı bölgelere dönüşmekte, kent sakinlerinin hak mahrumiyetlerine sebep olmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların engellenmesi için hak temelli kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirilmiştir. Fakat bu projeler kapsamında zaman zaman yörede yaşayan kent sakinlerinin rızaları dışında yer değiştirmeleri sonucunda sosyal, fiziki ve ekonomik hak kayıpları yaşamalarına sebep olmuştur.

Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra başlayan kentsel dönüşüm projeleri ile birçok gecekondular olarak adlandırılan yasadışı yapı ortadan kaldırılmıştır. Bu çalışmalarını merkezi hükümet TOKİ aracılığı ile yürütmüş, yerel yönetimler ise sürece direk müdahil olmanın yanı sıra ve imar planları ile destek vermiştir. Hayata geçirilen kentsel dönüşüm projeleri özellikle büyük kentlerin etrafını sarmış yapıların temizlenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu kapsamda Antalya’da yürütülen dönüşüm projeleri kentin tarihi ve doğal alanlarını riske sokan ve zaman içerisinde tamamen ortadan kalkmasına sebep olacak bu gibi olumsuzlukları önlemiştir. Antalya’da yürütülen çalışmalar, kentin doğal yapısını muhafaza etmenin yanı sıra gelecek kuşaklara da ulaştırılmasını amaçlamıştır. Antalya ili sakinlerinin kent hakkı kapsamında sahip olduğu doğa ve tarihi alanlar temizlenmiş ve ziyarete açılmıştır. Ayrıca bölgeye sonradan yerleşmiş olan kesimlerin hak kaybı yaşamalarının önüne geçmek adına kentsel dönüşüm çalışmalarının adımları planlanmıştır. Bölgeden tasfiye edilen kesimler sosyal donatı alanları bulunan, planlı ve sağlıklı yaşam alanlarına taşınmışlardır. Bu bağlamda hak temelli kentsel dönüşüm projelerinin sosyo-ekonomik etkilerinin yanı sıra yaşamsal etkileri bir kez daha önemle vurgulanabilir.

KAYNAKÇA

- Amin, A. ve Nigel T. (2004). *The ‘Emancipatory’ City, Emancipator City: Paradoxes and Possibilities*. Ed. Loretta Lees. Sage Publications, 231-235.
- Ashton, T. (1948). *The industrial revolution (1760-1830)*. Oxford: Oxford University Press.
- Avrupa Kentsel Şartı (1996).6.
- Bal, H. (2011). *Kent sosyolojisi*, Isparta: Fakülte Kitapevi.
- Bayraktar, E. (2006). *Gecekondu ve kentsel yenileme*, Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Budak, S. (2006). *Yeniden yapılanma*. İstanbul: Avrupa Birliği ve Kent, Kamu Yönetiminden Planlamaya Yeniden Yapılanma Sempozyumu. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 98-104.
- Childe, G. (1983). *Tarihte neler oldu*. Alan Yayıncılık. 223.
- Dur, V. (2009). *Kent hakkı çerçevesinde kentleşme*. Çalışma Ortamı Dergisi. Fişek Enstitüsü Yayınları, 104.
- Dündar, Ö. (2003). *Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Oditoryumu. Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 65-74.
- Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve sosyal değişim*. Bilimadamı Yayınları.40,56,68.
- Es, M. ve Ateş, H. (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 48. 206-248.
- Frisby, D. (2004). *Analyzing modernity: Some issues, tracing modernity: Manifestations of the modern in architecture and the city*. Ed. Mari Hvattum and Christian Hermansen, London: Routledge.
- Göksu,F.(2010).Yeni Kentsel Düzen İçin Öneriler, www.kentselyenileme.org/dosyalar/turdok02.doc., erişim tarihi: 14 Aralık 2022.
- Gürler, E. (2003). *Kentsel Yeniden Üretim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Çalışma: İstanbul Örneği*.İstanbul: Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Yıldız Teknik Üniversitesi BasımYayın Merkezi.
- Hatt, K. ve Reiss, J. (2002). *Kentsel yerleşmelerin tarihi, 20. yüzyıl kenti*. Der. ve Çev. Bülent Duru - Ayten Alkan. İmge Kitabevi Yayınları. 29.
- Hume, D. (1985). *Essays: Moral, political, and literary, liberty classics*, Ed. Eugene Miller. Indianapolis.
- Huntington, S. (2002). *A universal civilization? Modernization and westernization, development: A cultural studies reade*. Ed. Susanne Schech and Jane Haggis. Oxford: Blackwell Publishing.
- Hvattum, M. ve Hermansen, C. (2004). *Introduction, tracing modernity: Manifestations of the modern in architecture and the city*. Ed. Mari Hvattum ve Christian Hermansen. London: Routledge.
- İsbir, E. (2005). *Kentleşme ve Çevre Sorunları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kara, M. ve Palabıyık, H. (2009). *1980 sonrası Türkiye’de Konut Politikaları: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) Gecekondu Dönüşüm Uygulamaları*.Isparta: Uluslararası Davraz Sempozyumu.Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Kaya, E., Şentürk, H., Daniş, O., Şimşek S. (2008). *Modern Kent Yönetimi-I*. İstanbul: Okutan Yayınları.

- Keleş, R. (2002). *Kentleşme politikası*. İmge Kitabevi Yayınları. 21-22.
- Keleş, R., (1998). *Kent bilim terimleri sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme politikası*. Ankara:12. Baskı. İmge Yayınevi.
- Kılıç, S. (2001). *Hazine taşınmaz mallarının ülkenin ekonomik kalkınması yönünde değerlendirilmesi*. Milli Emlak Müdürlüğü. 1-6.
- Kurtuluş, H., (2006). Kentsel dönüşümüne modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak. *Planlama Dergisi*, (2).7-11.
- Lees, L. (2004).*The emancipatory city: Urban (Re)visions, emancipatory city: Paradoxes and possibilities*, Ed. Loretta Lee. London: Sage Publications. 3-20.
- Mahajan, V. D. (2000). *Political theory*. New Delhi: S. Chand and Company Ltd., 4. Basım.
- Marx, K. (2000). The Communist Manifest. Marx/Engels Internet Archive <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/> (erişim, 18.05.2022).
- Mokyr, J. (1989). *The economics of the industrial revolution*. Rowman and Littlefield.
- Nalkaya, S. (2006). Kentsel dönüşüm ve kent kimliği. *Yapı Dergisi, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları*, 292, 39-43.
- Özden, P. (2001). Kentsel yenileme uygulamalarında yerel yönetimlerin rolü üzerine düşünceler ve İstanbul örneği. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (24).255-270.
- Özden, P. (2008). *Kentsel yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi.
- PLATON. (1999). *The republic books I-V*. Trans. Paul Shorey. London: Loeb Classical Library.
- PLATON (2000) *The republic books VI-X*, Trans. Paul Shorey. London: Loeb Classical Library.
- Polat, S., Dostoğlu, N., (2007). Kentsel dönüşüm kavramı üzerine: Bursa'da Kükürtlü ve Mudanya örnekleri, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 12(1), 61-76.
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Smith, N. (2006). Yeni küresellik, yeni şehircilik: Küresel kentsel strateji olarak soylulaştırma, (Çev: İ. Urkun- Bowe, İ. Gündoğdu). *Planlama Dergisi*, (2), 13-27.
- Sözer, S. (2014). Kentsel dönüşüm: Neyin dönüşümü? Isparta kentsel dönüşüm projesi örneği, <http://www.ziyaguney.com/dosyalar/dokumanlar/kentseldonusum.pdf>. (Erişim tarihi: 20 Şubat 2022).
- Şahin, Z. (2003). *İmar planı değişiklikleri ve imar hakları aracılığıyla yanılıcı kentsel dönüşüm senaryoları: Ankara Altındağ İlçesi örneği*. İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu. Yıldız Teknik Üniversitesi, 89- 101.
- Şen, B. (2005). *Soylulaştırma: Kentsel mekânda yeni bir ayrışma biçimi*. (Ed.) H. Kurtuluş. İstanbul'da Kentsel Ayrışma. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (2010) www.tuik.gov.tr.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thomas, A. (2003). *A glosorry of regeneration and local economic devolopment*. Manchester: Local Economic Stratepy Center.
- Topal, A. (2004). Kavramsal olarak kent nedir ve Türkiye'de kent neresidir. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1). 279-294.

- Turok, I. (2005). *Kentsel dönüşüm neler yapabilir ve nelerden kaçınılmalı?*, İstanbul: Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu. 25-30.
- Türk Dil Kurumu, (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uğurlu, Ö. (2010). *Kentlerin tarihsel gelişimi*. (Ed. Ö. Uğurlu, N.Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, M. Şiriner). Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları. Örgün Yayınevi. 60-61.
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Toplu Konut İdaresi <http://www.toki.gov.tr> Erişim tarihi: 14 Şubat 2022.
- Urry, J. (1999). *Mekânları tüketmek*. Çev: Rahmi Ödül. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wirth, L. (1926). The sociology of Ferdinand Tonnies. *the American Journal of Sociology*, 32 (3), 412-422.
- Yaman, M. (2011). *Kentsel dönüşüm uygulamaları Ankara Büyükşehir Belediyesi: Dikmen Vadisi 3. Etap örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.